

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Tussen Staveren en Warns; het Rode Klif. Fries nationalisme

Mol, J.A.

published in

Plaatsen van herinnering. Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm
2007

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY-NC-SA

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Mol, J. A. (2007). Tussen Staveren en Warns; het Rode Klif. Fries nationalisme. In W. Blockmans, & H. Pleij (Eds.), *Plaatsen van herinnering. Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm* (pp. 228-239).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

1345

over den as slaet

J.A. MOL

Tussen Staveren en Warns: het Rode Klif

Fries nationalisme

LEAVER DEA AS SLAEF ('liever dood dan slaaf') staat er op de grote zwerfkei die sinds 1951 op het Rode Klif de herdenkingsplaats van de Slag bij Staveren markeert. Hoewel de spreuk afkomstig is uit het Duitse Nord-Friesland, lijkt deze toch van toepassing op het felle gevecht dat de Friezen van Westergo en Oostergo op 26 september 1345 voor het behoud van hun vrijheid leverden tegen graaf Willem IV en zijn Hollands-Henegouwse strijdmacht. Volgens een Henegouwse kroniekschrijver kenden ze geen genade en gingen ze tekeer alsof ze de Saracenen aan het bekampen waren. Nadat Willem een klap met een bijl had geïncasseerd, zou de heer van Antoing nog voor hem in de bres gesprongen zijn, roepend dat men het leven van de graaf moest sparen. Maar het was vergeefs. Gevangenen werden niet gemaakt op het slagveld bij het St.-Odulfsklooster, even ten westen van de stad.

De Friese overmacht was een gevolg van een splitsing in twee delen van de 12.000 tot 15.000 man sterke invasievloot die 's ochtends met gunstige wind in Enkhuizen het zeil had gehesen. Het was de bedoeling dat graaf Willem met een voorhoede ten noorden van het klooster zou landen. Wanneer zijn oom Jan van Beaumont vervolgens de hoofdmacht in het zuiden op het strand bracht, konden ze de in het kloostercomplex verschanste Friezen van twee kanten aanvallen. Maar Willem liet zich provoceren om zijn tegenstander meteen en zelfs zonder slagorde te lijf te gaan, waardoor het de Friezen wel erg makkelijk gemaakt werd om eerst met de ene en vervolgens met de andere groep af te rekenen. Jan van Beaumont en zijn mannen werden in

Zwerfkei op het Rode Klif, die de slag bij Staveren in herinnering brengt waar de Friezen met succes hun vrijheid bevochten tegen de Hollandse graaf Willem IV

zee teruggedreven en konden zich ternauwernood redden in de voor anker liggende schepen. Enige honderden doden moesten worden achtergelaten. En zo arriveerde de vloot na een moeizame terugtocht op 28 september in Amsterdam... *sonder minen here de grave.*

Tien dagen later stak de overste van het Haarlemse St.-Jansklooster met een speciaal identificatieteam over naar Friesland. Hij slaagde erin de graaf en acht andere hoge edelen onder de gesneuvelden te vinden, maar kreeg van de Friezen geen toestemming om het lijk naar Holland te transporteren. Het mocht van hen worden bijgezet in de cisterciënzer abdij Bloemkamp (*Floridus Campus*) bij Bolsward. Pas een halve eeuw later, tijdens de krijgstoct van Albrecht van Beieren, zou het daar in gebalsemde toestand opgehaald worden om naar Valenciennes te worden vervoerd.

De Slag bij Staveren, die abusievelijk bekend geraakt is onder de naam van Warns, was een gebeurtenis met grote gevolgen. Het was niet de eerste keer dat ridders het onderspit dolven tegen boers bewapend voetvolk, maar het grote aantal gesneuvelde edelen zorgde voor een schokgolf onder de Europese adel. Belangrijker was dat Willems dood het graafschap in een ernstige gezagscrisis stortte die zou uitmonden in langdurige partijtwisten, waardoor Hollands expansie voorlopig tot stilstand kwam. Voor de Westerlauwerse Friezen, die al sinds het midden van de dertiende eeuw zichzelf bestuurden, maar toch vanaf 1310 in Westergo met een geleidelijke vestiging van het Hollandse gezag moesten rekenen, betekende de afloop van het drama het behoud van hun autonomie, maar ook het voortbestaan en de intensivering van het daarmee verbonden vetewezen. Tot 1498 zou Friesland aldus zijn afwijkende politieke en sociale structuur behouden. Tegelijkertijd werd de vijandschap met Holland erdoor versterkt. Voor de Hollanders waren de eerder als kruisvaarders zo gewaardeerde Friezen voortaan goddeloze en wetteloze barbaren. De Friezen van hun kant konden de Hollanders sinds 1345 alleen nog maar zien als perfide belagers van hun door Karel de Grote geschonken vrijheid.

Autonomiestreven versus landsheerlijke ambities

Anders dan vaak wordt gedacht was Friesland tussen Vlie en Lauwers tot 1345 geen eenheid. Het bestond uit twee of eigenlijk drie gouwen die ooit enige tijd samen bestuurd waren geweest, maar op zichzelf waren komen te staan. Het ging om Westergo, Oostergo en Zuidergo. Laatstgenoemde gouw, met de oude havenstad Staveren als centrum, had in de laatste helft van de twaalfde eeuw veel gebied verloren door overstromingen en was – afgezien van Staveren zelf – grotendeels in Westergo opgegaan. Westergo was van Oostergo gescheiden door de Middelsee, een zeearm in het verlengde van de rivier de Boorne.

Deze gouwen maakten deel uit van een reeks Friese territoria die zich in de volle Middeleeuwen uitstrekten van Alkmaar tot voorbij Bremen. Alleen al door die kettingachtige ligging ontbeerden ze een natuurlijk centrum. Ze waren na hun gefaseerde invoeging in het Frankische Rijk onder verschillende bisdommen komen te ressorteren. Het bestuur was er aan grafelijke machthebbers opgedragen die hun voornaamste machtsbasis op grote afstand elders hadden. Vanouds hoorde ook de Hollandse kuststrook tot dit langgerekte Friesland, totdat omstreeks 1100 de enige inheems Friese gravenfamilie zich hier Van Holland ging noemen, naar haar voornaamste heerschappijgebied rond de monding van de Oude Rijn.

Omstreeks die tijd vormden de Friese landen alleen in de kiem het 'heerloze' buitenbeentje van Europa dat ze later zouden worden. Waar elders graafschappen zich nadien tot landsheerlijke territoria zouden ontwikkelen werd die ontwikkeling hier in de loop van de twaalfde eeuw onderbroken. Dat gebeurde het eerst in de streken ten oosten van de Lauwers. Niet dat er geen machthebbers waren die er grafelijke rechten op deden gelden. Die waren er zeker, maar niemand van hen vestigde zich ook werkelijk in Friesland om die rechten uit te bouwen tot een territoriale heerschappij. En dus was het aan de inheemse elite van edelen en eigenerfden om per gouw het bestuur in eigen hand te nemen. Wat voorheen grafelijke rechtskringen waren geweest, werden nu zelfstandige landgemeenten onder leiding van zelfgekozen rechters of *consuls*.

Deze vrijheid van landsheerlijk gezag moest uiteraard gelegitimeerd worden. Dat gebeurde door een beroep te doen op voorrechten die door paus en keizer aan de Friezen verleend zouden zijn als beloning voor hun grootse prestaties ten dienste van de christenheid. Men meende niet heerloos te zijn maar rechtstreeks de keizer te gehoorzamen. Karel de Grote was de autoriteit op wie daarvoor teruggegrepen kon worden. Toen de Friezen tijdens de kruistochten ook werkelijk bijdroegen aan de strijd in het Heilige Land, konden zij overigens met enig recht zulke verdiensten claimen. Geen wonder dat de Friese vrijheidsideologie volgepakt is geraakt met kersteningssymboliek en kruisvaartmythes.

Van oorsprong was deze ideologie niet-ridderlijk. De Friezen konden wel de figuur van de godsriddar waarden die streed voor kerk en Christus, maar de gehelmde en geharnaste ruiter in dienst van zuidelijke heren vormde voor hen het vijandbeeld bij uitstek. Om die reden kon de encyclopedieschrijver Bartholomeus Anglicus omstreeks 1240 melden dat Friezen 'ridderlijke waardigheden' afwijzen. Deze auteur merkte ook op dat ze hun haar rondom de schedel opschoren ten teken van hun vrijheid. Hoe meer aanzien zij in de maatschappij genoten, des te hoger ze het haar mochten laten scheren. Dat dit geen fictie was blijkt wanneer we de overgeleverde afbeeldingen van Friese krijgers uit de veertiende eeuw van nabij beschouwen, zoals het zegel van het Verbond van de Opstalsboom uit 1338 met de Heilige Maagd Maria, geflankeerd door twee soldaten. De Friese strijder is in deze tijd geen ridder, maar een voetsoldaat met een zwaard, een rond leren schild en een speer, vaak blootsvoets, slechts beschermd door een leren schobbejak; en hij heeft inderdaad opgeschoren haar in de vorm van een kleine hanenkam boven op zijn kruin. En – een interessant detail – zijn lange speer is aan de onderkant voorzien van een gaffel, driepoot of blokje, wat doet vermoeden dat die tegelijkertijd dienstdeed als polsstok.

Ideologie en beeldtaal lijken in de Oosterlauwerse gebieden te zijn ontwikkeld, om vervolgens te worden overgenomen in het westen. Toen de Ommelanden en Oost-Friesland al autonoom waren, werd hier nog een beperkte vorm van grafelijke heerschappij uitgeoefend,

door de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland samen, met inkomsten uit muntslag, tolheffing en boetegelden uit periodieke gerechtsreizen. Zolang het daarbij bleef, hadden de elites van Westergo en Oostergo er geen bezwaar tegen. De landsheerschappij nieuwe stijl was echter uit op meer macht, op basis van belastingheffing en een verregaande controle van de rechtspraak. Dat bleek wel uit de pogingen van rooms-koning Willem II en zijn zoon Floris om West-Friesland te onderwerpen. Dat Willem daarbij in 1256 bij Hoogwoud het leven liet, bezorgde de Friezen voor het eerst een slechte naam in Europa. Pas enkele decennia later zou zijn zoon Floris V erin slagen na een aantal moeizame militaire campagnes zijn dood te wreken en het gebied tussen Alkmaar en Enkhuizen te veroveren.

Hoewel in Westergo en Oostergo de oude bestuursorganisatie ondertussen was omgezet in een communaal systeem, konden Floris V en zijn opvolgers hier nog steeds met recht het grafelijk gezag claimen. De door hen gevoerde titel 'Heer van Friesland' heeft daarom niet alleen betrekking op West-Friesland, maar ook op het gebied boosten het Vlie, dat men in hun administratie consequent omschreven vindt als *Oistvriesland*. De moord op Floris V verhinderde overigens dat er haast gemaakt werd met dit expansieprogramma. Pas Willem III van Holland-Henegouwen zou de draad weer opnemen.

Aanleiding en aanloop

Het eerste doel van Willem III was het pacificeren van Westergo, waarbij de Hollandsgezinde stad Staveren als bruggenhoofd moest fungeren. Uit de bronnen wordt wel duidelijk dat de elite van Westergo in twee kampen verdeeld was: pro- en anti-Holland. De eerste groep zal perspectief gezien hebben in dienstbaarheid aan de graaf en de daaraan verbonden gunsten; de tweede zette zijn kaarten op het behoud van het autonome bestuur en het eigen aandeel daarin. Laatstgenoemde partij heeft uiteraard haar best gedaan de West-Friezen zo lang mogelijk in hun vrijheidsstrijd te steunen, onder meer door in 1297 deel te nemen aan de verwoesting van een aantal kastelen. Oostergo hield zich daarbij afzijdig. De kloosteroversten van die gouw haastten zich de graaf te melden dat hun land niets met de geweld-

dadigheden in West-Friesland te maken had: die kwamen voor rekening van Westergo, een land dat van het hunne gescheiden was door een zeearm.

Willem III heeft nooit geprobeerd Westergo met een veroveringscampagne zijn wil op te leggen. Hij probeerde een deel van de Westergose adel aan zich te binden door beleningen en benoemingen, en koos daarnaast voor een combinatie van diplomatie en beperkte geweldsuitoefening, in de vorm van het uitgeven van kaperbrieven. Dat leverde succes op in 1310 en 1328, toen Westergo hem, na voorafgaande ongehoorzaamheid, als heer aanvaardde. Bij gebrek aan bronnen is het moeilijk na te gaan hoe effectief deze heerschappijuitoefening is geweest. De anti-Hollandse krachten in Westergo grepen na de dood van Willem III in 1337 de kans om hun gouv weer zelf te beheersen.

De nieuwe graaf, Willem IV, was er de man niet naar om zijn vaders Frieslandpolitiek van medewerking zoeken onder de inheemse elite voort te zetten. Hij ontpopte zich als een ongedurig ridder die niets liever deed dan reizen en vechten. Hij streed in Granada, trok drie keer naar Pruisen om met de Duitse Orde op heidenen in Litouwen te jagen, bracht en passant een bezoek aan het Heilige Land en zag er uiteindelijk ook niet tegen op om de stad Utrecht te belegeren. Om deze onbezonnen krijgslust werd hij ook wel *le comte fou* genoemd.

Echt onbezonnen lijkt hij bij de voorbereiding van zijn Friese invasieplan overigens niet te werk te zijn gegaan. Een ten nadele van Holland verlopen vete in Staveren deed hem in de herfst van 1344 besluiten de oorlogskaart uit te spelen. Hij zette daarbij meteen hoog in door ten eerste alles in gereedheid te laten brengen wat nodig was voor een veroveringstocht-met-burchtbouw, en ten tweede al het goederenbezit van de Friese kloosters in Holland en West-Friesland te panden, onder dreiging van volledige confiscatie als het tot een oorlog mocht komen. Omdat het belangrijkste slachtoffer van die maatregel het in Oostergo gelegen premonstratenzer klooster Mariëngaarde was, dat het hele eiland Marken bezat, mag worden aangenomen dat graaf Willem niet alleen Westergo, maar ook Oostergo tot aanvaarding van zijn heerschappij wilde dwingen.

Die inzet had aanvankelijk groot succes. Nadat in de herfst van 1344

Muurschildering in de kerk van Westerwijldwert, eerste helft 13de eeuw

een delegatie van radeloze Friese monniken de graaf vergeefs tot in Henegouwen nagereisd was om opheffing van de panding te bepleiten, kwam het op 7, 8 en 9 mei en later, op 5 en 6 juni, in Medemblik tot onderhandelingen. Uit de notities die van dat overleg bewaard gebleven zijn, blijkt dat de Friezen van beide gouwen daar tot grote concessies bereid geweest zijn. Allereerst stemden ze erin toe de graaf te huldigen met een ritueel waarbij vier aanzienlijke edelen hem op een schild zouden heffen onder het roepen van de woorden: 'Hier is die mogentheyte der Vriesen.' Ze waren bereid hem het huisgeld (de klassieke koningsbelasting) en bieraccijns te betalen, alsook hem opbrengsten uit tolleren – visrechten – te laten innen. En – buitengewoon belangrijk – ze waren ermee akkoord dat de graaf burchten zou laten bouwen in heel Friesland. Het enige punt waarop ze hem zijn zin niet wilden geven betrof de rechtspraak, en dan in het bijzonder de benoeming van baljuwen en andere ambtenaren in het hoge gerecht. Op dorpsniveau stonden ze Willem IV wel de aanstelling van schouten toe, maar op lands- en deels- of districtsniveau behielden ze zich het eigen keuzerecht voor.

'Dit schijnt de oorzaak voor de oorlog geweest te zijn', zo schreef in de zestiende eeuw een geleerde hand in de marge. Inderdaad, graaf Willem IV weigerde op dit punt water bij de wijn te doen. Hij wilde per se het bestuur in de landen en districten met eigen mensen bezetten. Dat betekende dat alleen de wapens uitkomst konden bieden. De con-

sequentie was dan echter wel dat de graaf niet alleen moest afrekenen met de strijdkrachten van Westergo, maar ook met die van Oostergo. Van extra gewicht daarbij was dat hij de Heilige Maria had uitgedaagd, evenals de andere beschermheiligen van de Friese kloosters, met wier hulp velen gemobiliseerd konden worden.

De Friezen wisten wat hun te wachten stond en reageerden onmiddellijk. 'Anno CCC XLV doe wert Staveren verstoert van da Vresen op Sinte Odolph avont,' zo heet het in een Oudfries kroniekje. De genoemde datum valt op 11 juni, wat betekent dat Staveren binnen een week door Friese troepen werd bezet. Daarbij werd het benedictijnse St.-Odulfsklooster, dat zeer strategisch op een schiereiland ten westen van de stad lag, ontruimd en als militair steunpunt ingericht voordat de Hollanders zich er konden installeren. Om de monniken, die elders een goed heenkomen moesten zoeken, tegemoet te komen vaardigden de op 15 juli 1345 in Leeuwarden vergaderde landsbesturen van Westergo en Oostergo een oorkonde uit waarin alle geestelijke en wereldlijke gezagsdragers in 'Oestfrisia' worden opgeroepen hen milddadig op hun bedetochten te ondersteunen. En met 'Oestfrisia' zijn in dit geval alle landen ten oosten van de Lauwers bedoeld. Overigens is in de tekst voor het eerst sprake van één gemeenschap, van zowel Oostergo als Westergo. De oorlogsdreiging had beide gouwen verenigd tot een samenhangend geheel, dat met zo veel woorden ook *patria nostra* wordt genoemd.

Het ligt voor de hand dat de vergadering tegelijkertijd de andere (Oost-)Friese landen om militaire bijstand heeft verzocht. Met een geschat inwoneraantal van 60.000-70.000 konden Westergo en Oostergo in deze tijd immers geen strijdmacht op de been brengen met meer dan 6000 tot 7000 weerbare mannen. De reserves die leidden tot de eerder vermelde overmacht kunnen daarom alleen maar uit de Ommelanden en Oost-Friesland afkomstig zijn geweest.

Herinnering en herdenking

Van graaf Willem wordt geschreven dat hij onder de banier van St.-Joris ten strijde trok. De Friezen wisten zich gesteund door de Moeder Gods. Haar dankten ze dan ook voor hun victorie met het instellen van

een speciale Onze-Lieve-Vrouwedag op 26 september. De jaarlijkse viering was tot ver in de zestiende eeuw de gelegenheid waarop het in de slag gesmede vrijheidsbesef vernieuwd en levend gehouden werd. De kroniekschrijver Worp van Thabor meldt dat de hertog van Saksen, de nieuwe landsheer sinds 1498, het feest in 1504 om die reden heeft willen afschaffen. Zijn verbod werd echter niet doorgevoerd vanwege de grote weerstand van de bevolking, die Maria's hulp nodig had om de gevolgen van een recente overstroming te kunnen doorstaan. Hoe de dag precies gevierd werd is niet bekend, maar aannemelijk is dat men in bedevaart naar het Mariabeeld trok dat in de kapel van de St.-Odulfusabdij werd vereerd, ook nadat de monniken in 1415 het complex vanwege overstromingsgevaar hadden moeten verlaten. De latere landsheer, Karel v, heeft in 1527 een bestuursambtenaar opgedragen de op het kloosterkerkhof gelegen botten van de in 1345 gesneuvelde Hollanders in een grote kuil te gooien. Dat moest 'de memorie breken' en voorkomen dat de Friezen ooit weer over vrijheid en autonomie zouden dromen. De overwinning van 1345 symboliseerde voor de Friezen immers de hoop op de herwinning van hun door God en Karel de Grote geschonken vrijheid. Om die vrijheid was het hun te doen en ook steeds te doen geweest, zo blijkt ten overvloede uit de recente vondst van een kort na 1345 geslagen gouden munt met het opschrift *MONETA FRISIE LIBERTATIS*, 'munt van de Friese vrijheid'.

Na aansluiting van het gewest Friesland bij de Opstand in 1580 en de daarmee verbonden herwinning van de autonomie, werd deze vrijheid opnieuw in alle toonaarden bezongen. Diverse landschiedschrijvers besteedden in hun werken dan ook ruim aandacht aan de slag van 1345. Maar met de aanname van de gereformeerde religie als de publieke godsdienst kon er geen sprake zijn van een revival van de Staverse Mariabedevaart. Dat zou trouwens qua locatie ook lastig zijn geweest, omdat de zee de kloosterruïne ten westen van Staveren intussen geheel had doen verspoelen en verzinken. De plek bleef berucht onder zeelieden als 'de ondiepte van het Vrouwenzand'; bij laag water konden er nog lange tijd stenen resten worden waargenomen.

Het idee om de slag weer jaarlijks te herdenken, niet in Staveren maar op het Rode Klif tussen Warns en Scharl, is voor het eerst opgekomen tegen het eind van de jaren dertig in kringen van de Friese beweging. Doel was de vrijheidsstrijd van het 'eenvoudige Friese boerenvolk' in herinnering te brengen ter inspiratie van het eigen streven naar gelijke rechten van de Friese taal en het behoud van het Fries-eigene. Voor het zover was werd er flink geruzied, over het hoe en waarom, over de al dan niet anti-Hollandse opzet, en over de plaats die daarin aan Onze-Lieve-Vrouwe – die door de katholieke Friese gemeenschap als emancipatiesymbool was gekozen – toebedeeld moest worden. De Duitse inval van mei 1940 bracht daarbij ook nog eens het dilemma van Warns of Wûns, ofwel de noodzaak om, als het over de vrijheid ging, eerst stil te staan bij het sneuvelen van Friezen bij het dorpje Wons.

De naam Warns was al een paar eeuwen eerder gevallen, bij een etymologiserende kroniekschrijver die de naam in verband bracht met het 'weren' van de Hollanders. De verbinding met het drama van 1345 werd echter pas algemeen tot stand gebracht door de historicus Walther Zeper, die in zijn proefschrift over Jan van Beaumont uit 1910 in een speculatieve uiteenzetting de eigenlijke gevechten niet bij Staveren, maar meer landinwaarts bij Warns en op het Rode Klif situeerde. Zijn analyse is niet houdbaar gebleken, maar hij werd in de jaren twintig en dertig wel gevolgd door alle historici van naam en faam, alsook door de voormannen van de Friese beweging. Vandaar dat de gebeurtenis van 1345 zich onwrikbaar als de 'Slag bij Warns' in het nationale geheugen heeft vastgezet. De ironie van de geschiedenis wil dat aan de zuidkant van Warns in 1498 een slag heeft plaatsgevonden waarbij de Friezen juist een grote nederlaag leden, tegen de huursoldaten van Albrecht van Saksen, die de weg vrijmaakte voor diens verovering van Friesland. Anders gezegd: bij Warns ging eerder de Friese vrijheid verloren dan dat zij werd gewonnen.

Dat realiseerde men zich anno 1940 echter nog niet. En dus was het Rode Klif toen de beoogde herdenkingsplaats bij uitstek. Daarheen riep in de zomer van 1942 de Duitsgezinde 'Fryske Rie fen Saxo-Frisia' de Friezen dan ook op om de doden van 1345 te gedenken. Er kwamen

toen op 26 september zo'n vijftig man opdagen, tot afgrijzen van Frieszinnigen die weinig met het Groot-Germaans gedachtegoed op hadden. Een foto van de plechtigheid uit het 'volkse' blad *It Fryske Folk* toont de deelnemers, van wie er een flink aantal de Hitlergroet brengt onder het zingen van het Friese volkslied. De herdenking werd een jaar later herhaald, maar bleef na Dolle Dinsdag achterwege.

Ondanks deze valse start zette de Friese beweging zich in 1945 in voor een op andere leest geschoeide herdenking, vooral omdat het nu 600 jaar was na de werkelijke slag. Een nieuwe stichting, 'Slach by Warns', moest de plechtigheid vormgeven. Het werd een massale manifestatie, met toespraken en gedichten waarin het einde van de Duitse bezetting en de verbondenheid met Nederland sterk benadrukt werden. Sinds 1947 komt men er elk jaar samen, vooral om te pleiten voor de bevordering van de Friese taal en cultuur. In 1951 werd daartoe een stuk land op het Klif als herdenkingsterrein ingericht, waarbij een door de communistische politicus en aannemer Gerrit Roorda uit Tijnje beschikbaar gestelde grote zwerfkei werd aangevoerd om als hoofdmonument te dienen. Het daarop gebeitelde vrijheidsmotto is tot dusver steeds in de breedste democratische zin uitgelegd, ook toen in het begin van de jaren negentig rechts-extremisten de plechtigheid dreigden te verstoren.

LITERATUUR

Graaf, R. de, *Oorlog om Holland 1000-1375*. Hilversum, 1996

Groustra, G., *De slach by Starum 1345*. Bolsward, 1978

Janse, A., *Grenzen aan de macht. De Friese oorlog van de graven van Holland omstreeks 1400*. Den Haag, 1993

Mol, J.A., 'Graaf Willem IV, de Hollands-Friese oorlog van 1344-1345 en de Friese kloosters', in: Ph.H. Breuker en A. Janse (red.), *Negen eeuwen Friesland-Holland. Geschiedenis van een haat-liefdeverhouding*. Zutphen/Leeuwarden, 1997, p. 94-108

Mol, J.A., 'Het militaire einde van de Friese vrijheid: de slag bij Laaxum, 10 juni 1498', in: *Millennium*, 13 (1999), p. 3-20

Mol, J.A., 'Friese krijgers en de kruistochten', in: *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis*, jrg. 4 (2001), p. 86-117

Waller Zeper, S.A., *Jan van Henegouwen, heer van Beaumont*. 's-Gravenhage, 1914